

ТОДОР ТОМЕ - ЏИМ СЕ КРАЛЕ (ПОЛУКРАЛ), ОД ГАЛИЧНИК

Томо Томоски-кеаја, татко на Тодор Томе бил убиен во септември 1856 година, на превојот Јама над мијачко Гари, на патот кој води кон Кичево, внимателно следен од злосторниците, кои го дочекале во заседа додека одел по работа. Го убиле качици, но немале смелост и да му го пребараат телото и да го ограбат. За тоа нема никакви траги, а Тодор нашол 300 златни дукати во пазувите на татко му. Тодор веднаш знаел дека убиец е Џелал-бег од Дебар, кој извршил и други вакви злосторства во целиот Малорекански предел, во Мијачијата. Бидејќи парите не му

ГАЛИЧНИК ВО ВРЕМЕТО НА БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ

мене, не ми се земени, вие синови треба да знаете од 'која страна' сум убиен. Ако загинам, ако ме убијат арамии, парите ќе ги земат, а ако бидам убиен, парите неземени, тогаш ќе знаете дека сум

Тодор Томоски не можел да се помири со гнасниот начин на кој го изгубил таткото, па организирал темелна истрага меѓу многуте муслимани кои работеле на нивните бачила и меѓу сејмените, ангажирани за заштита на имотот на ова тогаш најпознато семејство во Галичник, Мија-

ел за движењето на Џелал-бег, кога оди во џамијата во своето село, така што отишол таму за да ја изврши обврската. Првиот ден бегот не се појавил, а следниот ден кога дошол сејменот излегол пред него, вперувајќи му пушка и му рекол: "Мери њи аманети пре Тодор Томе, пре Галичнику" ("Прими порака од Тодор Томе, од Галичник"), и го застрелал. Со тоа била исполнета сејменовата "беса" и исполнета одмаздата. Потоа сејменот отишол во полициската станица во Дебар и го пријавил случајот: "Јас сум сејмен во бачилата на Тодор Томе во Галичник, сејмен-чувар на Томоските кеаји и паракеаји, како и на нивниот добиток - за плата. Убиството над Џелал-бег го извршив јас, како одмазда за смртта на мојот братучед, сејмен на исто така убиениот мој кеаја Томо То-

Пишува: Мелетије БРКОВСКИ, МИЈАК

"ДОСТА Е КУКАЊЕ, ПЛАЧЕЊЕ, ТАГУВАЊЕ, ВРЕМЕ Е ЗА АКЦИЈА"

биле земени неговите синови и галичаните знаеле дека ова убиство било извршено нарачано и е од политички, но и од одмазднички причини, што се потврдува со следново:

"Се верува дека е извршено затоа што имал голем авторитет, за успешно извршеното покрстување на 30 галички помуслиманети мијачки фамилии и на двајца од Осој, тоа биле околу 300 жители на големиот и моќниот Галичник, затоа што им 'залепил' многу голема навреда на некои суетни турски моќници, аги и бегови во Дебар, кои не се согласиле со одлуката на нивниот светол паша, да му даде ферман на Томо за да изврши покрстување".

Тој намерно секогаш носел 300 златни дукати, а синовите често го предупредувале да не носи толку пари, бидејќи заради нив можеле да го убият арнаутите, арамиите. "Јас намерно го носам кесево со златниве дукати. Доколку бидам убиен, а дукативе се во

убиен од други побуди и ќе знаете што да правите".

Томо Томоски имал четири сина: Тодор, Арсе, Јаков и Шпиро, и ќерка, која ја омажил во една од покрстените фамилии во Галичник, во Силјановци, сега прекрстени во Паковци. Сите синови имале по нешто од карактерните особености на татко им, а најмногу најстариот Тодор. Тој бил уште покрупен маж, ставата му била како на планинец, високвиток, постојано бил во движење, ги посетувал своите и бачилата на согаличаните-кеаји и паракеаји. Сите овчари и вработени во мијачките бачила кон него се однесувале како кон сопствен кеаја. Се раскажувало дека шарпланинците, кучињата чувари на бачилата, никогаш не лаеле на него! Исто така, аскерот, беговите, агите, па и пашите му оддавале голема почит и му правеле почести, заради татко му, но и заради неговите особини: ум, храброст, претприемчивост и...

**Два јунака, два првенца,
обата од дебарскиот крај.
еден е Ѓурчин Кокале,
што земјата, јунак го родила.
Другиот е Тодор Томе полукрал,
и тој од дебарскиот крај.
Два јунака, два првенца...
("Збирка на собрани народни песни од
Мијачко", од д-р Томо Смиљаниќ-Брадина)**

чијата и во западниот дел на Македонија. Набрзо се јавил еден негов сејмен и му кажал дека убиениот сејмен, кој бил во придружба на татко му, му е братучед и дека извршителот на убиството е Џелал-бег од Дебар. Се понудил на себе да ја преземе тешката и сериозна обврска, зашто сакал тој да се одмазди за смртта на братучедот и на својот кеаја, со "бесата" која ја дал пред газдата, од почит кон него, како и за долгогодишната плата. Тодор се согласил со неговиот предлог. Сејменот многу зна-

моски, кои кукавички се убиели по негова наредба, а за оваа одмазда имам одобрение од неговиот син, а мојот кеаја Тодор Томе-џим се крале, од Галичник". Но, одговорноста за убиството власта не ја барала кај сејменот, туку кај Тодор Томе. Тогаш во полициската станица како да се договориле: наплатената крв треба да значи и прекин на непријателствата. Со ова Тодор сметал дека ќе престанат непријателствата и дека оттогаш ќе може да им се посвети на своите проблеми околу го-

лемото семејство, во кое станал главен домаќин, на старата од повеќе од 12.500 грла и 300 коњи.

Тодор имал шест сина: Јаким, Рафаило-Рафе, Аврам, Јосиф и Натанаил-Тало, и седум ќерки: Кала, Цвета, Преранда (на 4 не им ги знам имињата). Сите ги омажил и ги оженил и им изградил нови куќи во Галичник, го проширил Томоското маало. За најстариот син Симон направил свадба на која поканил 40 бегови од Дебар и околината, како и многу роднини и пријатели од Русија, Романија, Србија, Бугарија, Грција и Каиро-Египет, каде што галичаните по традиција се присутни, кои таму работале или имале имоти. Свadbата била прикажана како невиден настан во Галичко-дебарскиот санџак и пошироко. Од 950 хектари пасишта Тодор ги зголемил на 1.900 хектари, продолжувајќи и натаму да купува. Угледот на семејството Томовци уште повеќе се зголемил. Од неговите синови посебно се истакнал Рафаило-Рафе. Но, бесата од непријателски расположените дебарски аги и бегови траела кратко. Во соработка со качачките барјактари од Албанија, од месностите Лума, Лузунија, Дарба, Малесија и Мат, тие се подготвиле за нови акции, за одмазда на дебарскиот големец Џелал-бег. Се подготвувале околу 300 качаци и летото 1862 година, пред Илинден, ги опколиле бачилата Томоски. За време на нападот Тодор бил во Дебар по работа. Рафе многу пати водел вооружени борби против разни араамски и качачки банди, бранејќи ги бачилата и стадата. Оваа нерамноправна борба се водела на пасиштата на Бистра во месноста Чукни-топаница, каде Рафе го убиле заедно со тројца негови сејмени. Тогаш биле украдени 12.500 овци и 300 коњи. Тодоровата жал по синот Рафе била многу голема, го жалел и цел Галичник, бидејќи бил омилен кај луѓето. Откако го погребале, Тодор им се обртал на своите: "Доста е кукање, плачење, тагување, тоа ништо ниту ни дава ниту ни помага, време е нешто да се презема, да се прави нешто, време е за акција!"

Акцијата ја смислил плански и оценил дека не е доволна и сигурна поддршката од власта во Дебар. Тодор со својата придружба заминал за Цариград кај султанот Абдул Азис да бара помош, но прво отишол на разговор кај валијата во Битола. Султанот од порано многу знаел за галичката фамилија Томовци, од акциите кои ги преземал кејата Томоски за доброто на неговиот крај, за "Галичката каза". Тој веднаш го примил Тодор со сите почести. Тодор го знаел турскиот јазик и на султанот му ја опишал севкупната состојба во Мијачијата: "Која пишти од злосторства на одметници од законот и од арнаутски качачки банди". Воедно му рас-

ТОДОР ТОМОСКИ ГИ ОБНОВИЛ ОПУСТОШЕНИТЕ БАЧИЛА

кажал и за убиството на син му Рафаил, на сејмените, за големиот грабеж кој го извршиле араамските-качачките банди од Албанија. Султанот внимателно го слушал и му рекол: "Добро си направил што си дошол до мене", прашувајќи го што бара од него? Тодор му побарал "султански ферман" и еден табур-баталјон "аксер", кој ќе биде под негова заповед за да оди во Малесија и да си ги врати стадата и коњите. А за смртта на синот рекол дека сам ќе се разбере со нив така како што знае и умее. Султанот му дал ферман, а за битолскиот валија наредба да му даде на Тодор еден "табур" - "баталјон", и тој да го раководи, додавајќи: "Ако има потреба на разбојниците ќе им изречуваш казни на лице место, во случај на отпор". Откако го

добил аскерот Тодор тргал кон Дебар, преправен за предвреме да не го препознаат некои араамски качачки банди. Вториот ден откако влегол на територијата на Албанија, со аскерот ги опколил сите села во областите Малесија, Миридита и Љума, при што издал наредба оружјето веднаш да се предаде и тоа на определени пунктови. Исто така, во наредбата било нагласено секој кој има од ограбените овци или коњи од Тодор кеја од Галичник, да ги донесе во точен број. На крај пишувало: "Кој не ја изврши до крај оваа наредба, ќе биде стрелан јавно и на лице место". Во меѓувреме, Тодор испратил абер до неговите во Галичник каде се наоѓа, и ги повикал синовите, овчарите и коњарите во Љума. Уште први-

наутското население во пограничните реони меѓу Македонија и Албанија, во месностите Љума, Лузунија, Дарда, Малесија и Матамошните села го нарекле Тодор Томе - "џим-се крале" (Тодор Томе полукрал).

Од тогаш Тодор Томоски станал апсолутен авторитет и за качачките банди и за турските групи одметнати од законот, кои помалку се решавале да прават злосторства во Мијачијата, иако мали групи уште долго време ограбувале, убивале, уценувале, киднапирале, палеле.

Во Галичник е забележано дека наводно Тодор одел во селата од каде што биле овие качачки банди, со свои придружници Мијаци и се одмаздувале, враќајќи се со пленот, кој им го ограбувале од Мијачијата. За вакво нешто нема пишани документи, туку за тоа се прераскажува од колена на колена.

Тодор Томоски ја надминал големината на татко му Томо, според песните кои Албанците ги забележале и со кои го овековечиле како полукрал, дури го обележале и како да е од нивно потекло. Дали и од тогаш се назирале некои нивни замисли, што е за историско истражување.

Зимата 1877 година Тодор се разболел и набрзо умрел, на 80 години. Неговиот живот бил богат, со работа и настани, значаен за неговото големо патријархално семејство, но и за пошироката мијачка заедница, како прв благородник кој успеал значително да ги намали злосторствата на одметниците од турската власт, разни аги и бегови, качачките банди, од кои со векови "Река" била завиткана во црно. Тодор бил погребан со исти церемонии и почести како неговиот недалеку прочуен татко Томо (од спомените на Дуко Пендароски, Димо Торлески, Деспот Чалоски).

Сеќавањата на него и неговите дела, како и на татко му остануваат бесмртни, така што оправдано ги вбројуваат во големата галерија на мијачки синори меѓници, како пишани траги за Македонците во нашата многу богата историја.